

Löytyykö laatu?

Reijo Raivola (2000).
Tehoa vai laatua koulu-
tukseen? 237 s.
WSOY

Professori Reijo Raivola on ansioitunut koulutuksen tutkija. Kun hän kirjansa kannessa kysyy, tarvitaanko koulutukseen laatua vai tehoa, voi olla varma, ettei vastauksiin rynnätä oikopäätä, vaan perusteellisen erittelyn ja argumentoinnin jälkeen. Vastauksia saadaan pitkin tekstiä ja kokoavasti kirjan lopussa. Itse ymmärsin, että kumpaakin

tarvitaan. Kirjan suurena kysymyksenä minulle on, saako koulutus aikaan hyvinvoinnin lisääntymisenä näkyvää muutosta.

Minkä tahansa lukeminen on aina subjektiivinen kokemus ja se, mikä todella kiinnostaa, vaihtelee lukijan mukaan. Minulle kirjan teki mielenkiintoiseksi monipuolinen laadun analyysi käsitteenä ja arvona, näkemykset koulutuksen evaluaatiosta sekä koulutuksen yhteiskunnallisten funktioiden erittely. Kirjassa

ei ole tyydytty muiden kopiointiin, vaan se sisältää oma-kohtaista pohdintaa tuoden siis uusia näkökulmia käsittelemiinsä aiheisiin.

Raivolan lähtökohtana on, että laatua ei voida suoraan mitata, eikä laatu ole standardeja. Se on manifestaatiota, mahdollisuuden toteutumista. Kysymys ei ole yksittäisistä piirteistä ja ominaisuuksista, vaan niiden keskinäisyyksistä. Kysymys on havainnoitsijalle muodostuvasta kokonaishahmosta, mutta

“kauneus” ei ole pelkästään katsojan silmässä, vaan laatua voidaan luonnehtia aikaisempien kokemusten perustella. Laatua kuvaavia piirteitä on kuitenkin runsaasti ja eri tarkastelijat painottavat eri asioita. Tästä arvosidonnaisuudesta seuraa, että laadun mittarit edustavat poliittista valintaa.

Laatutyön merkitys työyhteisölle voidaan perustella monella eri tavalla. Raivola puhuu laatutyön imperatiiveista, jotka voivat perustua moraaliin, ammattilypeyteen, kilpailuun tai tulosvastuuseen. Näistä hän esittää mielenkiintoisen nelikentän, jossa laatua tarkastellaan sisäisenä/ulkoisena vaatimuksena ja sen mittaamisen subjektiivista/objektiivista kriteeristöä (s. 27). Hän kuvaa laatua elitistisenä erinomaisuutena, tuotteen hintavastaavuutena, kriteerivastaavuutena ja asiakkaan tyytyväisyytenä. Erityisesti palvelualoilla laatu on vaikuttavuutta, mikä tarkoittaa sitä, että asiakas saa tarpeensa tyydyttyä. Mielestäni erittäin osuva ja hyödyllinen on hänen näkemyksensä laadunvalvonnasta asiakkaan suojeluna (s. 51), sillä se antaa oikeutuksen ja velvoitteen etukäteen tapahtuvalle laadunvarmistukselle. Tässä yhteydessä selostetaan erityisesti akkreditaation, sertifiointin ja lisensioinnin käsitteitä ja prosesseja, mutta käsittelyä voisi laajentaa myös kaikkeen muuhun, jolla pyritään varmistamaan koulutuksen ja opetuksen korkeatasoisuus.

Evaluatio kytkeytyy laadun tarkasteluun, sillä se tekee mahdolliseksi laadunvalvonnasta asiakkaan suojeluna (s. 51), sillä se antaa oikeutuksen ja velvoitteen etukäteen tapahtuvalle laadunvarmistukselle. Tässä yhteydessä selostetaan erityisesti akkreditaation, sertifiointin ja lisensioinnin käsitteitä ja prosesseja, mutta käsittelyä voisi laajentaa myös kaikkeen muuhun, jolla pyritään varmistamaan koulutuksen ja opetuksen korkeatasoisuus.

ointina on osuva, sillä sitä evaluatio on aina siitä riippumatta, kenen arvot otetaan ideaalitilanteen hahmottamisessa lähtökohdaksi. Evaluatiion (kuten monesti muidenkin ilmiöiden) historian kuvauksessa muodostaa usein ongelman se, että uudemmat vaiheet nähdään täysin ylivoimaisiksi aikaisempiin nähden. Tähän Raivola ei syyllisty, vaan näkee neljännen sukupolven evaluatiion kapeuden (s. 228) ja riittämättömyyden organisaatioiden ohjaukseen ja tunnustaa evaluatiion päätöksentekomallin tehokkuuden kontrollin välineenä (s. 85). Näin hän siis sanoutuu irti yhdestä ainoasta oikeasta evaluatiokäytännöstä ja -mallista.

Tulosvastuun englanninkielisenä vastineena hän käyttää termiä *accountability* ja rajaa tilivelvollisuuden käsitteen vain tilintarkastukselliseen taloudelliseen tulosvastuuseen (s. 9). Itse näen asian toisin. Tilivelvollisuus (*accountability*) koskee myös muita tulosvastuun alueita, siis myös substanssituloksen saavuttamista. Vaikeutena tietenkin on, että tulosvastuun ja tilivelvollisuuden käsitteet peittävät toisiaan.

Hän arvostelee asiakaskäsitteen omaksumista sosiaaliselle sektorille, mutta omaa selkeän kannan, että asiakas-tyytyväisyys on keskeinen indikaattori koulutuksen laatua arvioitaessa (s. 169). Tällöin hän kuitenkin puhuu koulutuksen ulkoisesta palvelukykyvyydestä (s. 204–205). Se on koulutuksen vaikuttavuutta, jota mitataan palveluiden (loppu)käyttäjien tyytyväisyytenä ja tarpeiden tyydyttymisenä. Tässä palveluiden

(loppu)käyttäjää mielestäni ovat myös muut kuin koulutuksessa olleet, siis myös työnantajat ja yhteiskunnan jäsenet laajemminkin. Ulkoista vaikuttavuutta on myös tutkimuksen vaihtoarvo markkinoilla. Tehty jaottelu sisäiseen ja ulkoiseen palvelukykyyn tuntuu onnistuneelta ja olisi hyödyllinen myös viranomaisten evaluatiokäsitteistöissä. Se kuvaa periaatteessa samaa kuin tulosten (output) ja laajempien vaikutusten (outcomes) käsittepari. Kuntasektorilla on puhuttu sisäisestä ja ulkoisesta tuloksellisuudesta (Hiironniemi 1992), mutta niiden käsitteistöissä poikkeavat Raivolain käyttämisestä, joten niitä ei pidä sotkea keskenään.

Raivola tuntee erityisen hyvin aikuiskoulutuksen. Tämä koulutuksen sektori toimii huomattavasti väljemmin säännöin kuin koulutusjärjestelmäkoulutus. Erityisesti vapaan sivistystyön ulkoinen evaluatio voi edellyttää omanlaistaan otetta, mutta siinäkin hän näkee mahdollisuuksia. Evaluatiota pitää lähestyä koulutuksen funktiosta käsin. Vaikka opintosuunnitelmat tehdään henkilökohtaisesti, on olemassa yhteiskunnan odotuksia, joita koulutusorganisaatio joutuu pohdittamaan ja kirjaa niitä omiin institutionaalsiin opetussuunnitelmiinsa, jotka siis voisivat muodostaa arvioinnin yhden arvopohjan. Siitä huolimatta ulkoinen arviointi soveltuu Raivolain mielestä heikosti vapaaseen sivistystyöhön. Hänen kantansa on, että itsearviointin tulisi riittää toiminnan substanssin evaluatioon ja että ulkoinen arviointi kattaisi vain varojen

käytön tutkimisen. Tilanne on toinen yritysten henkilökoulutuksessa, jonka ulkoinen arviointi voi olla hyödyllistä, mutta perustuu tieteen yrityksen päätökseen tilata evaluaatio. Kirjassa pohditaan myös työllisyyskoulutuksen vaikuttavuuden mittaamista.

Kirjan yksi helmistä on sen kysyminen, miksi koulutusta tarjotaan yhteiskunnan ongelmien jokapaikan lääkkeeksi, vaikka niin monesti on epäonnistuttu (s. 175). Selityksenä siihen esitetään, että koulutuksella tiedetään tai uskotaan olevan vaikutuksia, mutta ei tiedetä, miten vaikutukset saadaan aikaan. Siitä syystä tehdään jatkuvasti uudistuksia, jotka saattavat myös joskus toimia toisiaan vastaan. Oppimistulosten eroja selittää erityisesti sosiaalinen tausta, mutta suoraan siihen vaikuttaminen ei näytä olevan poliittisesti mahdollista. Yksittäiset esimerkit sosiaalisesta noususta koulutuksen avulla pitävät yllä uskoa koulutuksen kaikkivoipaisuuden myytistä. Toivo paremmasta kuuluu ihmisyyteen. Näytön hankkiminen koulutuksen vaikutuksista on kuitenkin vaikeata erityisesti lyhyellä aikavälillä. Raivola korostaa hyvin, että koulutus on erittäin tärkeä, mutta vain yksi osa kasvun aikaansaannissa.

Koulutuksen ja yhteiskunnan saamien hyötyjen välillä ei ole suoria kausaalisuhteita. Näin siitä huolimatta, että tulosohjauksen filosofia olettaa tällaisia olevan. Tästä Raivola päätyy toteamaan, että tuo suhde on “kapasitaatio-suhde” (s. 224). Koulutuksen tuotantoprosessin kaikki osat avaavat parempia tai huo-

nompia mahdollisuuksia seuraavien vaiheiden onnistumiselle. Resurssien allokointi ja niiden hyödyntäminen, oppimisympäristö ja yhteiskunnallinen konteksti avaavat tai estävät mahdollisuuksia. Mitään ne eivät kuitenkaan voita. Se tekee koulutuksen suunnittelusta niin vaikean.

Raivola ei juuri intoile yksien vaihtoehtojen puolesta, vaan esittelee kustakin teemastaan eri näkemyksiä viileän analyttisesti. Näin on laita myös humanismin puolustamisessa taloudellista näkökulmaa vastaan, mutta tapa, jolla hän sen tekee, ei jätä kylmäksi. Ihmisten omien arvojen kunnioittamisen puolesta hän ottaa selkeän kannan (s. 228). Hän on sitä mieltä, että organisaation kaikkien jäsenten ei välttämättä tarvitse jakaa samaa käsitystä laadusta, eikä kaikkien organisaatioiden tarvitse olla laadusta samaa mieltä. Tietoyhteiskunnassa kilpailuvaltti on työntekijöiden toisiaan täydentävä erilaisuus. Samoihin arvoihin indoktrinoinnin vastustaminen on mielestäni nähtävä myös monikulttuurisuuden, innovaatiokyvyn ja demokration puolustamiseksi. Kun asian esittää näin, Raivola saa näkemykselleen varmasti paljon kannattajia siitä huolimatta, että moni laatutyön edistäjä ja koulujen kehittämisskonsultti puhuu juuri päinvastaista, siis yhteisen näkemyksen puolesta.

Kirjan teksti on miellyttävänlukuista ja sisältää runsaasti yllättäviä, siis uusia, esimerkkejä. Paikka paikoin teksti on niin tiivistä, että pakosta joutuu pysähtymään ja ottamaan uutta vauhtia.

Näin erityisesti, kun käsitellään vaikuttavuutta, johon Raivola on ammentanut tietämystä johtamastaan Suomen Akatemian hankkeesta. Kirja on looginen, mutta siellä täällä tekstissään se palaa jo edellä sanottuun. Ehkä laatuajattelut (s. 121–), jotka esitellään ytimekkäästi ja kerrankin ymmärrettävästi, olisi voinut käsitellä ennen evaluaatiojaksoa. Kirjoittaja sanoutuu jo esipuheessaan irti siitä, että kirja olisi tieteellinen tutkimus, ja perustelee sillä myös lähteiden merkitsemistapaansa. Tämän ei pidä kuitenkaan hämätä lukijaa, sillä vaikka kirjaa ei arvioisikaan tieteellisenä tutkimuksena, teksti on täysipainoista ja tekee oikeutusta tieteelliselle ajattelulle ja tutkimukselle.

Omasta tutkijataustastani johtuen luin kirjan erityisesti koulutuksen evaluaation näkökannalta. Evaluaatiosta on jo kirjoitettu paljon, mutta usein sirpalemaisesti, yksin totuuksiin luottaen ja ilman geneeristä johtolankaa. Reijo Raivolain kirja puolestaan pyrkii luomaan kokonaiskuvaan. Kirja on julkaistu aikuiskasvatuksen sarjassa, mutta sitä voi suositella kaikille koulutuksen parissa työskenteleville. Erityisesti laatutyöstä ja evaluaatiosta vastuullisten pitäisi siihen tutustua. Kysymys ei ole seläilukirjasta, vaan niistä harvoista, jotka kannattaa lukea kokonaan, panna hyllyyn ja ottaa uudelleen esille silloin, kun tarvitsee aineksia omaan ajatteluun.

Reijo Laukkanen